

Fra Krig og Fred
Militærhistorisk Netværks Tidsskrift 2023

Fra Krig og Fred

Militærhistorisk Netværks Tidsskrift 2023

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2023.
Sats og tryk: Grafisk Produktion Odense.

Billedet på forsiden af tidsskriftet:

Landgangsfartøj fra Warszawa-pagten. Scannet foto fra FOV, Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjenestes arkiv af papirfotos i Forsvarsgalleriet.

Billedet på bagsiden af tidsskriftet:

Militærhistorisk Netværks logo:

Det ældste billede af en dansk soldat, landsknægt fra Den Store Garde i Kong Hans' hær under operationerne i Ditmarsken i vinteren 1500. Træsnit fra en skillingsvise.

Om redaktion, udvalg af artikler samt sikring af akademisk originalitet og kvalitet:

- Redaktionen omfatter Niels Bo Poulsen (ansvarshavende) og Sofie Lene Bak.
- Tidsskriftets artikler er i udgangspunktet anonymt fagfællebedømte.
- Forslag til artikler kan sendes direkte til institutchef Niels Bo Poulsen på nipo@fak.dk og lektor Sofie Lene Bak på ztv207@hum.ku.dk. Se i øvrigt forfattervejledning i slutningen af nummeret.

ISSN: 2246-3070.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copydan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense

Tlf. 6550 1740
www.universitypress.dk

Indhold

Bidragydere	7
Forord	9
Artikler	
JACOB VRIST NIELSEN	
Frihedscensur. Teleovervågning i det befriede Danmark, 1945	11
Summary	38
THOMAS WEGENER FRIIS OG ERICH SCHMIDT-EENBOOM	
En mærkelig forbindelse?	
Det tidlige vesttysk-danske efterretningssamarbejde	39
Summary	53
PETER HERTEL RASMUSSEN	
Det landmilitære forsvar af den sjællandske øgruppe og Bornholm under den kolde krigs sidste årtier.	
Del 2: Perioden fra 1980 til og med 1989	55
Summary	95
SØREN NØRBY	
"Udviklingen i Østtyskland er dramatisk!"	
Forsvarschefen general J. Lyngs arkiv 1985-1996	97
Summary	114
Fra forskningens verden	
RASMUS MARIAGER	
Mind the Gap. Sikkerhedspolitisk forskning og samfundsnytte. Tiltrædelsesforelæsning som professor ved Saxo-Instituttet, Københavns Universitet den 22. februar 2022	115
Essay	
OLEG BEYDA	
"A Life Without The Tsar": Konstantin Fedorovich Schalburg. The Psychological Portrait of... a Russian? Introduktion ved Mikkel Kirkebæk	133
Forfattervejledning	149

Bidragydere

Oleg Beyda

Dr Oleg Beyda is a Hansen Lecturer in Russian History at the University of Melbourne. He has authored a series of publications on military and civil collaboration in Europe during the Second World War, Russian emigration, and the German-Soviet War, including those for Cambridge University Press (2017), Palgrave Macmillan (2020), and George Washington University (2021).

Mikkel Kirkebæk

Mikkel Kirkebæk, ph.d., historiker og forfatter til en række bøger og artikler om danske frivillige soldater, højreradikale miljøer i Danmark og ideologisk krigsførelse.

Peter Hertel Rasmussen

Hovedfagseksamen i historie 1975 fra Københavns Universitet med speciale i dansk udenrigspolitik 1812-13. M.A. i "war studies" fra King's College, London, 1977. Ansat i Udenrigsministeriet fra 1979 til 2013. Forfatter til "Den danske Tysklandsbrigade 1947-1958" (Odense, 2019). Siden 2019 tilknyttet Danmarks Krigsmuseum som seniorprojektforsker, nu med henblik på udarbejdelsen af et studie over den østtyske Volksmarine og Danmark fra ca. 1970 til 1989 .

Rasmus Mariager

Rasmus Mariager, ph.d. og dr.phil., professor i dansk politisk historie efter 1945 ved Københavns Universitet. Han har skrevet og redigeret en lang række bøger om dansk og international samtidshistorie. For tiden arbejder han på en monografi om, hvad den kolde krig betød for danskerne.

Søren Nørby

Søren Nørby, adjunkt, ph.d., Søværnets Historiske Konsulent. Mangeårig forsker og underviser ved Forsvarsakademiet. Har udgivet 29 bøger og over 150 artikler om hovedsageligt nyere dansk marinehistorie. Seneste udgivelser: "Admiral Garde. Karrieren, katastrofen og konsekvensen" (med Rasmus Dahlberg), "Two Hundred Days. My Time as Commander of Operation Removal of Chemical Agents from Syria, 2013-2014 (med Torben Mikkelsen), "Frederik i flåden. Kronprins, konge og søofficer" (med Rasmus Dahlberg og Jakob Seerup) samt "Med fornøden dristighed. Dramatiske beretninger fra Flådens historie". Se også www.noerby.net

Jacob Vrist Nielsen

Jacob Vrist Nielsen er cand.mag. i historie og Ph.d. i foråret 2021 fra Københavns Universitet på afhandlingen "Truslen mod Demokratiet. Teleovervågning i Danmark 1916 – 1945". Nu postdoc ved Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet. Desuden direktør for konsulentbureauet Historie-Research. Forsker blandt andet i overvågningshistorie, efterretningstjenester og sikkerhedspolitik i perioden fra 1850 til 1950, men med særlig fokus på verdenskrigene.

Erich Schmidt-Eenboom

Erich Schmidt-Eenboom er uddannet i pædagogik og moderne historie ved Bundeswehr Universitetet i Hamborg. Siden 1990 har han været leder af Forschungsinstitut für Friedensforschung e.V. i Weilheim i Bayern. Han har udgivet en lang række bøger med særligt fokus for efterretningsvirksomhed og på Bundesnachrichtendienst (BND).

Thomas Wegener Friis

Thomas Wegener Friis er lektor ved Syddansk Universitet og leder af det stedlige Center for Koldkrigsstudier. Han er frem til 2024 gæsteforsker ved Interdisciplinary Centre for European Studies (ICES) ved Europauniversitetet i Flensborg. Siden 2021 er han Executive Director for the International Intelligence History Association (IIHA) og bl.a. medudgiver af Journal for European and American Intelligence Studies.

Forord

Kære læsere

2023-nummeret af *Fra krig og fred* er hermed på gaden! Denne gang med fire fagfællebedømte artikler, der alle omhandler enten den umiddelbare efterkrigstid eller den kolde krig. Desuden har de på den ene eller anden måde de danske myndigheder og deres ageren i forhold til forskellige sikkerhedspolitiske og militære problemstillinger som omdrejningspunkt. Nummeret indledes med en artikel af ph.d. Jakob Vrist Nielsen, der afdækker den omfattende allierede telefonaflytning efter befrielsen i maj 1945, en aflytning, som også kom til at tjene danske interesser. Artiklen bringer således ny viden om et særdeles underbelyst aspekt af dansk historieskrivning i almindelighed og overvågningshistorie i særdeleshed. Også lektor Thomas Wegener Friis' og Erich Schmidt-Eenbooms bidrag placerer sig i den tidlige efterkrigsperiode. Friis' artikel er et studie af den danske efterretningstjenestes lederes samarbejde med den vesttyske pendant i den kolde krigs første ti-femten år. Hans fokus er særligt på kontakterne mellem de ledende efterretningsfolk og måden, hvorved de gennem initiativet til at samarbejde drev udenrigspolitik på. Der leveres herigennem et væsentligt bidrag til den tidlige kolde krigs efterretningshistorie. Cand.mag. Peter Hertel Rasmussen står for nummerets tredje artikel. Den er en fortsættelse af et bidrag i dette tidsskrifts 2021-udgave. Emnet var her forsvaret af den sjællandske øgruppe og Bornholm i perioden fra ca. 1970 til 1979, og i dette nummers artikel behandler Rasmussen det efterfølgende tiår, dvs. perioden 1980-89. Der er tale om et grundigt studie af de konkrete forsvarsplaner, som udarbejdedes inden for rammerne af de overordnede forsvarsforlig. Det aspekt af den kolde krig, som omhandler Danmarks konkrete militære planlægning og justering deraf i krydsfeltet mellem mulige trusler og bevillingsniveauet, belyses her i hidtil uset detailgrad. I den sidste af denne årgangs fagfællebedømte artikler præsenterer adjunkt Søren Nørby læseren for et meget vigtigt embedsarkiv – nemlig arkivet efter den tidligere Forsvarschef Jørgen Lyng. Arkivet er særdeles voluminøst og tegner til at blive helt centralt for udforskningen af nyere dansk forsvarshistorie, hvilket Nørby illustrerer med eksempler fra sine egne fund i Lyngs akter. Nørby kommer tillige ind på spørgsmålet om, hvilke processer der ligger bag arkivets særlige form, herunder hvorvidt og hvordan materiale er blevet bortredigeret.

Som en nyhed indeholder 2023-nummeret af *Fra krig og fred* imidlertid også andet stof end fagfællebedømte artikler. Professor Rasmus Mariager har således bidraget til nummeret med en skriftlig version af hans tiltrædelsesforelæsning fra februar 2022. Den tilbyder et overblik over Mariagers mangeårige beskæftigelse

med sikkerhedspolitiske udredninger på blandt andet Dansk Institut for Internationale Studier, men er samtidig en programerklæring for et nyt forskningsprojekt, som skal se på, hvordan sikkerhedspolitisk forskning anvendes (eller måske ikke anvendes) af praktikere. Nummeret afsluttes med et essay, hvor lektor ved University of Melbourne Oleg Beyda studerer den danske officer og nazistiske kollaboratør C.F. von Schalburg ud fra et russisk perspektiv. Schalburg var som bekendt født og opvokset i Rusland, og Beyda føjer dermed værdifuld viden til den eksisterende historiografis portrættering af Schalburg. Essayet indledes med en kort introducerende tekst ved ph.d. Mikkel Kirkebæk, som sætter Beydas betragtninger ind i en forskningsmæssig kontekst.

Denne udgave er niende årgang af tidsskriftet, og det er tredje årgang, som redigeres af de nuværende redaktører. Vi nærmer os altså raskt et tiårs jubilæum. Redaktionen vil – i tæt konsultation med Militærhistorisk Netværks bestyrelse – søge at markere tiåret for tidsskriftet gennem udvikling af både indhold og format. Begge områder fortjener nemlig, at der arbejdes med dem. Gennem sine første ni år som fagfællebedømt tidsskrift har *Fra krig og fred* bragt mange fagligt solide artikler, som dækker en bred vifte af problemstillinger. Som også det aktuelle nummer illustrerer, er hovedparten af de artikler, som når redaktionen, dog forankret i det tyvende århundrede, ligesom bidragydernes profil også er relativt homogen. Dette skal ikke forstås som en kritik af de i dette nummer publicerede artikler eller forfatterne bag dem. Kvaliteten og læseværdigheden er særdeles høj og taler for sig selv. Ligesom Dansk Militærhistorisk Kommission skiftede navn til Militærhistorisk Netværk i forbindelse med generalforsamlingen (årsmødet) i 2022, er der imidlertid også grund til at se på tidsskriftet og spørge, om det kan og skal opdateres. Rammer det en tilstrækkelig bred læserskare? Er det – ud over at tilbyde fagfællebedømte, gode artikler – indbydende layoutet? Hvad skal balancen være mellem forskellige typer af stof? Hvordan udfordrer og udvikler vi militærhistorien som underdisciplin af historiefaget? Redaktørerne vil gøre deres bedste for at sikre, at det kommende jubilæumsnummer forholder sig til disse problemstillinger, men vores indsats hænger i sagens natur snævert sammen med det danske militærhistoriske forskningsmiljøs vilje til at udvikle sig og vokse. Med andre ord – tidsskriftets profil og emnevalg er sammenvævet med, hvilken forskning som foregår rundt om i landet, og selvom redaktørerne gør deres bedste for at holde sig ajour, har vi fortsat brug for forslag til artikler. Gerne sådanne, som har en ”skæv” vinkel på området militærhistorie, men bestemt også mere traditionelle. Vi håber derfor i de kommende måneder at modtage ekstra mange forslag til artikler og andet materiale til det kommende jubilæumsnummer.

*Lektor Sofie Lene Bak, Saxoinstituttet, Københavns Universitet
Institutchef Niels Bo Poulsen, Institut for Strategi og Krigsstudier,
Forsvarsakademiet*